

گذری بررسائل فقهی علامه جعفری

متفکر فرهیخته مرحوم آیه‌الله محمدتقی جعفری - بیشتر به عنوان دانشمندی صاحب‌نظر در فلسفه، عرفان، تحلیل‌جهان‌بینی‌ها، انسان‌شناسی، مولوی‌شناسی و تفسیر نهج‌البلاغه شناخته شده است و احاطه ایشان بر مسایل فقهی و حقوقی اسلام تا حدودی ناشناخته مانده است. ...

متفکر فرهیخته مرحوم آیه‌الله محمدتقی جعفری - بیشتر به عنوان دانشمندی صاحب‌نظر در فلسفه، عرفان، تحلیل‌جهان‌بینی‌ها، انسان‌شناسی، مولوی‌شناسی و تفسیر نهج‌البلاغه شناخته شده است و احاطه ایشان بر مسایل فقهی و حقوقی اسلام تا حدودی ناشناخته مانده است. از دلایل این امر، رسالت فرهنگی ایشان در عرصه اجتماع و دانشگاه پس از پایان تحصیلات در حوزه علمیه نجف‌اشرف در چهار دهه پیش بوده است. بنا به ضرورت زمان، استاد به رفع نیازهای فرهنگی دانشگاهیان و جامعه علمی کشور در زمینه معارف اسلامی و جهان‌بینی‌ها اهتمام ورزید. حال آن‌که استاد علامه جعفری در حوزه معارف فقهی و حقوقی اسلام نیز همانند سایر عرصه‌ها باریک بینی‌ها، ژرف‌اندیشی‌ها و اندیشه‌های بدیع داشت که اندکی از آن به جامعه عرضه شد. از ایشان دو اثر فقهی در نجف اشرف به نام‌های الامر بین‌الامرین و الرضاع که تقریرات درس دو تن از مراجع برجسته نجف اشرف است و کتاب منابع فقه در سال 1349 ش، نشر یافت، که اکنون نایاب است.

جلد نخست از رسائل فقهی دربردارنده یازده رساله فقهی است که شش رساله اول از کتاب منابع فقه گرفته شده و باندکی اصلاحات، مجدداً چاپ شده است. در ادامه اشاره‌ای گذرا به عنوان‌های یازده‌گانه کتاب می‌کنیم:

1) طهارت اهل کتاب

استاد در این رساله، پس از بررسی آیات و روایات و اقوال فقها به این نتیجه می‌رسد که اهل کتاب پاک هستند و در ادامه، طهارت سایر ملل اسلامی و غیر اسلامی بررسی می‌شود.

2) ذبایح اهل کتاب

نویسنده پس از بررسی ادله، می‌فرماید: بعید نیست در صورت نام‌بردن خدا در هنگام ذبح، گوشت‌حلال شود و شرطیت استقبال قبله برای غیر مسلمان مقرر نشده باشد.

3) عدم انحصار زکات در مواد نه‌گانه

در این رساله، پس از بیان مقدماتی درباره زکات، پنج دلیل بر عدم انحصار زکات به مواد نه‌گانه اقامه شده است. از نظر نویسنده، اگر زکات اشیاء نه‌گانه نتوانست احتیاجات جامعه را برطرف کند، ولی فقیه می‌تواند چیزهای دیگری را مشمول مالیات قرار دهد. و تعیین مواد و شرایط، بسته به نظر او خواهد بود.

4) قاعده لاضرر و لااضرار

در این رساله قبل از ورود به اصل بحث، مقدمه مشروحی در تعریف قاعده بیان شده است. سپس دلایل قاعده «لاضرر ولاضرار» یعنی کتاب، سنت، اجماع و عقل بررسی شده‌اند.

5) حلیت و حرمت گوشت انواع حیوانات

محور بحث در این رساله، چهار موضوع است: انواع ماکول‌اللحم حیوانات دریایی، انواع ماکول‌اللحم پرنده‌گان، انواع ماکول‌اللحم حیوانات خشکی، اصل اولی در گوشت‌حیوانات.

6) حقوق حیوانات در فقه اسلامی

در دین اسلام زندگی هر جاندار مادامی که عامل ضرر بر انسان‌ها نباشد، محترم است. نویسنده در این رساله کوچک، فهرست‌وار به حقوق حیوانات اشاره کرده است.

7) کیفر سرقت در اسلام

این رساله تقریر درس استاد جعفری است. در مقدمه عنوان‌های حد و تعزیر توضیح داده شده است. سپس 26 شرط برای اجرای حد سرقت آورده شده است.

8) مقایسه حقوق بشر از دیدگاه غرب و فقه و حقوق اسلامی

در این نوشتار -که بخش عمده‌ای از کتاب را دربر گرفته است- مواد اعلامیه پیشنهادی حقوق بشر در اسلام، مصوب سازمان کنفرانس اسلامی در سال 1990م با اعلامیه حقوق بشر مصوب سازمان ملل متحد مقایسه و تطبیق شده است.

روش بحث به این ترتیب است که ابتدا حق اساسی کلی بررسی و تحقیق شده است. سپس ماده مربوط به اعلامیه اسلامی و اعلامیه سازمان ملل ذکر، آنگاه مشترکات هر دو بیان شده در مرحله نهایی تفاوت‌های دو نظام و امتیازات حقوق اسلامی بیان شده است.

عناوین حقوق اساسی کلی در اسلام که مبانی حقوق بشر اسلامی را تشکیل می‌دهند و سیر مباحثی که براساس آن‌ها مقاله تنظیم شده عبارتند از: حق حیات

شایسته، حق کرامت، حق تعلیم و تربیت، حق آزادی مسؤولانه، حق مساوات درمقابل قوانین.

9) بحثی درباره امر به معروف و نهی از منکر

مرحوم علامه در این بحث به وجوب امر به معروف و نهی از منکر با دلایل آن از منابع چهارگانه فقهی اشاره کرده است. در ابتدا آیات مربوط به این فریضه نقل سپس دلیل عقل بررسی شده است. در ادامه، راه اثبات معروف یا منکر بودن یک عمل و راه‌های برانگیختن اراده و تقویت آن برای انجام معروف‌ها و اجتناب از منکرات تبیین شده است.

10) حرمت سقط جنین

آغاز رساله با توضیحی مختصر درباره ابتدای خلقت انسان است. پس از آن، دلیل‌های حرمت سقط جنین بعد از استقرار در رحم توضیح داده شده است.

نویسنده، در ادامه، دو مساله با اهمیت را بررسی می‌کند:

الف - ترس از معیشت مادی مردم در صورت افزایش جمعیت.

ب - برطرف کردن موانع اختلاط زن و مرد.

11) مسؤولیت مدنی ناشی از جرم کودکان بزهکار در فقه و حقوق اسلامی

در این رساله پس از مقدمه‌ای با عنوان «نظری به تاریخ توجه به مسؤولیت و تادیب کودکان» عنوان‌های زیر آورده است:

مسؤولیت به عنوان استحقاق کیفرناشی از تکلیف، مسؤولیت به عنوان استحقاق تادیب، مسؤول بزهکاری کودکان، اختیارات دولت در کیفیت پیشگیری و تادیب کودکان در

حقوق اسلامی، مسؤولیت به عنوان مشمول بودن به احکام وضعی، متعهد مستقیم جبران ضرر و خسارت، کیفیت و کمیت تنبیه کودکان بزهکار در فقه و حقوق اسلامی،

ضرورت انعقاد وجدان در نفوس کودکان و

پایان بخش کتاب، متن استفتاءات فقهی و حقوقی از استاد جعفری است که به پاره‌ای از آن‌ها استدلالی پاسخ داده شده است. موضوع استفتاءات بدین ترتیب است:

الف - بیماری‌های علاج‌ناپذیر بر مبنای قواعد پزشکی;

ب - انتقال دادن نطفه مرد به رحم زن;

ج - عمل قاضی به علم خود در قضاء;

د - ماهیت طنز در فرهنگ دینی.

سیدحامد فاطمی